

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1859

ԹԻՒ 611

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Լեւոնայի քաղաքական կացութեան մէջ խաղաղասիրական նոր փոփոխութիւն մը չեմք տեսներ : Գործքերը միշտ տարտամ, կասկածաւոր և տարաձայն վիճակի մը մէջ կը գտնուին . և թէպէտ կը հաստատեն թէ տեղութեանց ժողովը մօտեւոր պիտի գումարուի կարգադրելու համար խաղաղութիւնը ամուր հիմանց վրայ հաստատելու համար , սակայն քանի որ տարաձայնութիւնը մեծ տևորութեանց մէջէն վերցած չէ , գումարին կերակ մը չէր տարական ժողովը մը գումարումը . քանզի Նիգրիան , ինչպէս յայտնի է , իւր քաղաքական սկզբունքը ունի ի մասին խաղաղ գործող և կը գահանջէ որ ժողովը անդամները նոյն սկզբունքէն ամենին չեն առնան : Գաղղիան դիտութեանց նորոգութիւնը կուզէ . ըստորում : Այլ խօսքերով հաշտութեան գաղափարը թեմամբ կապուած է որ դիտելով վերադարձնէ իրենց երկիրը :

Այն ինչ այս գումարութիւնները այսպէս ի կախ մնացած են , միւս կողմանէ գրգռութիւնը կասկածը և ատելութիւնը աւելնալով վրայ են ի մէջ Նիգրիայ և Գաղղիայ ժողովուրդը և կուսակալութեանց : Այս բանը խիստ ցաւալի է ու ևս առաւել կը շփոթեն և կը խառնարարեն եւրոպական գլխաւոր խնդրոց կարգադրութիւնը :

Առանձին Սիւրիայի խօսքը օրագրութիւնները մշտնապէս կը շարժուին յոգեւած կը հրատարակեն իրենց թուոյն մէջ որ ի 7-19 նոյեմբերի , ընդդէմ գաղղիացի ժողովուրդեան և Գաղղիայ կառավարութեան : Այս յօդուածները երկիրը լրջ տպաւորութիւն մը ըրին խաղաղասէր հասարակութեանը վրայ . քանզի յիշեալ օրա-

գիրներէն առաջինը լորտ Նիգրիայի թեմաւորութեամբ կը հրատարակուի և երկրորդը Նիգրիայ ժողովուրդեան գաղափարացը և համոզմանցը հաւատարիմ թարգմանն է և ամենապարզ օրագիր մը . վստահօրէն այս թերթերուն մէջ գրուած խօսքերը հայերէն օրագրաց կամ ուրիշ հասարակ լրագրութեանց գրածներուն չեն նմանիր , այլ քաղաքական մեծ ծանրակշռութիւն մը ունին : Կը հրատարակուի վարը յիշեալ երկու յօդուածոց մէջէն կտորը և Փարիզի Նիգրիայ օրագրոյն պատասխանը , աղաչելով մեր յարգոյ ընթերցողները որ հաճին ուշադրութեամբ կարդալու զանոնք : Այս պիտի տեսնեն թէ իրաւունք ունինք զրուցելու թէ Լեւոնայի քաղաքականութիւնը տարտամ, կասկածաւոր և վտանգաւոր իսկ վիճակի մը մէջ կը գտնուի :

Ահաւասիկ Սիւրիայի խօսքը օրագրոյն մէջ հրատարակուած յօդուածը .

«Խիստ քիչ ուշադրութիւն մատուցինք շնորհիւ , զորս մօտ ժամանակներու օրագրութիւնը ոմանք աստիճանին ի մասին յարձակման մը՝ զոր Գաղղիան հաստատուն մտքը որոշած է , կրնին , ընկու ընդդէմ Նիգրիայ . այն ժամանակը ցուեցանք որ Նիգրիայից և այս անհիմն ձայնին պատճառաւ անհանգստութեան և վախի մէջ ինկած են , ի վերայ այս ամենայնի չեմք կրնար ուրանալ թէ այժմ Լեւոնայի այնպիսի ճգնաժամ մը մէջ կը գտնուի , որ անկարելի է գուշակել թէ անոր վախճանը ինչպէս պիտի ըլլայ : Ամեն կողմերէն հորիզոնը կը ծածկուի մըրկածով ամպերով , և ոչ որ կրնայ զրուցել թէ հոյժ ուր պիտի հրէ այս ամպերը և ուր փոփոխել պիտի կրնայ ծագել : Լեւոնայի յոսից մինչև ցգրուի պիտեալ է և ընդ սպառնալիք ու կասկածանք , սակայն իւր քաղաքական կացութեանը մէջ ա-

մեն բան սնորհ և տարտամ է , և արդէն Լեւոնայի կընտանին որ առանց կարգի և առանց բաղադրութեան , ըստ գիտաց , աստանդական կը թափառին : Գաղղիան կը սպառնալիքի . ուստի որեւիցէ ճգնաժամուն վախճանը , Լեւոնայի առաջին զինուորական տեղութիւնը չկրնար անտարբեր հանդիսատես մնալ քաղաքական երկրաշարժին որ կերկի թէ կը սպառնայ : Բայց չեմք կրնար ըսել թէ այս զինուորական պատրաստութիւնները յատկապէս մեղի դէմ են . քանզի այս ենթադրութիւնը ուղիղ տրամաբանութեան դէմ է և միանգամայն համաձայնիր վեհաձայնական զգացմանց այն վեհապետին որ կայսերական գահը ելլէ ի վեր մեր հաւատարիմ դաշնակիցը եղաւ , և որ հաղարաւոր կերպիւ յայտնեց մեզի հետ միշտ սիրով ըլլալու իւր բաղձանքը : Օրագր. և իցէ , հիմա Լեւոնայի սպառնալիքը և զինուորական պատրաստութիւնները ընեց անհրաժեշտ պարագային է Նիգրիայ նման երկրի մը , որ պէտք է ամեն բանէն առաջ վտահ ըլլայ թէ որեւիցէ յարձակման վախ չունի ամենեւին » :

— Առանձին Սիւրիայի օրագրոյն նոյեմբերի 7-19 թուոյն մէջ կը կարգաւորուի .

«Բանի մը օր կայ որ հաստատուութեան ուշադրութիւնը հրաւիրէ ինքի ի վերայ արտաքին կարգի վարմանը Գաղղիայ կառավարութեան և գաղղիացի ժողովուրդեան ի մասին Նիգրիայ : Այս ժողովուրդեան և այս կառավարութեան հետ ոչ միայն հաշտ եմք , այլև , գտնէ անուամբ , անկեղծ բարեկամութիւն և մտերիմ դաշնակցութիւն ունինք , այսու ամենայնիւ ամեն կերպ միջոցները ի գործ կը դրուին հասարակաց կարծեացը վրայ տպաւորութիւն մը ընելու և ատելութեան սաստիկ օգի մը մեղի դէմ յարուցանելու համար , ինչպէս կանխենք կամբաստանեն

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԶԱՆՈՒՄ

Այս օրը խօսքի-գրքի Սիւրիայի հանդիպում :

Չոր հանդիպում հոկտեմբերի 20 թուոյն մէջ Արաբացի վերաբերեալ յօդուած մը տեսնելով՝ «Հարկ սեպիցի անոր վրայ որ հետեւեալ պատասխանը ձեռն ուղղելու » :

Յիշեալ յօդուածը ուշադրութեամբ և հանդարտ մտքով կարդացի , և անոր մէջ զոր տեղը փնտռեցի որեւիցէ օրինաւոր փաստ մը որ կարող ըլլայ արդարացի զմեզ զարմանք զոր կու գտնենք ինչ խաղաղութեան համար ինչ կերպիւ հերքելու համար (կրնէք) յիշեալ քաղաքական խնդրոցն յօդուածը , որ Կանտարիայի Հայոց և իրենց առաջնորդին մէջ եղած խաղաղութիւնը այնպիսի կերպիւ կը պատմէ , որ ազգին պատուոյն կը զրկուի :

Այնքան բարեկամ , ենթադրենք վայրկեան մը թէ Արաբացի մութ կերպիւ հերքեց յիշեալ լրագրոյն յօդուածը , բայց վերջապէս ազգին պատուը պաշտպանելու համար գոնէ պզտիկ ծառայութիւն մը ըրաւ : Հայոց հասարակութեան զինքն ինչ յօդուածը և ազգին երեւելեաց ուշադրութիւնը հրաւիրելով անոր վրայ : Բայց զոր «ցաւելով կրնէք» , ինչ ըրիք . և ոչ նոյն պզտիկ ծառայութիւնը մատուցիք ազգին , և յանցաւոր լուծութիւն մը պահելով ձեր քաղաքին մէջ և ձեր աչաց անջն հրատարակուած թշուառական յօդուածոյ մը վրայ որ պատճառ տուիք հասարակութեանը հաւատարմութեան յարձակմանը անհիմն չէ : Հիմա ևս փոխանակ ձեր պահանջութիւնը և կոտորածները պիտի

հայերէն ու բիշ լրագրութեանց դատաւարութիւն անհոգութիւնը ծանաչելու և լուծուի , փոխանակ կրնէք մեզ աչքին վրայ եղած գերանը տեսնելու , ձեր բարեկամին աչքին վրայ մոտացածին փուշը կրնէք տեսնել և կրնէք զրկուիք զնա առանց իրաւացի :

Այս յիշեալ չեմք կրնար խմանալ թէ ինչ իրաւամբ Արաբացի այս ընթացքը կը դատաւարաւորէ , որ ընդ հակառակն շնորհակալութեան արժանի է , ըստորում անոր նպատակը ազգային օգուտն էր . և այս օգուտը ձեռք բերուեցաւ : Բանի Սիւրիայի պատուաւորեցաւ , Արաբացի ժողովուրդը մը տեսնելով , պայծառ կերպիւ հերքելու յիշեալ յօդուածը , որով թէպէտ քիչ մը ուշ , թէպէտ Արաբացի զբոսմունք , բայց վերջապէս ծառայութիւն մը ըրաւ ազգին : Այսինքն , ինչպէս որ վեր ըրինք , ի վերջ լրագրոյն ազգասիրական նպատակը ձեռք բերուեցաւ . և հոգ չէ ինչ , որ ամենք կու գնեն այլ կերպիւ մի կրնէք անոր գրածը :

Հիմա ես ալ , կու գտնայիմ կերպիւ հարցնել ձեզ , սիրելի բարեկամ , թէ ինչո՞ւ համար Սիւրիայի հոկտեմբեր 10 թուոյն մէջ պայծառ կերպիւ չհերքեցիք յիշեալ անոր ամենայն ճիշտ հրատարակած յօդուածը ի մասին Կանտարիայի Հայոց խաղաղութեանը , որ այսօրու օրս արեւելեան լուսնի պէս պայծառ կերպիւ յիշ , որով ինչու ծառայեալ և փայլաւ չունիք ուրիշներուն պէս : Ինչո՞ւ համար կոտորածներու պիտի հայերէն ուրիշ լրագրութիւնները , ինչո՞ւ համար ազգային աշխարհական և հոգեւոր գերագոյն ժողովները չհերքեցին . հոգ պարակաւ յիշեալ յօդուածը մինչև ց16 հոկտեմբերի , յորում երեւցաւ Արաբացի ազգասիր-

ական հերքումը . զոր դուք մութ կամ խաղաղութեան կանուանէք և չէք հաւանիր անոր : Կարծեալ ինչո՞ւ համար , զինի հոկտեմբերի 16ին , զինի ազգին երեւելեաց ուշադրութիւնը այս բանին վրայ հրաւիրուեցաւ : «Հայերէն ոչ որ բերան չբանար արժանի պատասխան մը տալու անոր» , ինչպէս դուք ալ կրնէք : Այսինքն այս բանին ներքեւ իրօք մթութիւն կամ կասկած մը կայ , ուրեմն այս գործը արեւելեան լուսնի պէս պայծառ չերեւար :

Հաւատացէք ինչ , յարգոյ բարեկամ , թէ Արաբացի 608 թուոյն մէջ յիշեալ յօդուածը գրած ժամանակ ամենին ինչ միտքս կասկածանայ ներքեւ ձեռք չէր Կանտարիայի գործը , զոր վեր ի վերայ կը ծանաչէի և անոր վրայ որ Սիւրիայի և Սիւրիայի հրատարակած յօդուածները ուշադրութեամբ կարդացեցի չէի : Աւագրութեամբ ալ կարդացած ըլլայի , չէի կրնար , ներքեւցէ ինչ որ զրուցեմ , կատարեալ վստահութիւն ունենալ անոնց պատմածին վրայ , ըստորում մարդիկ են և կրնան սխալուի , Բայց երբ որ Սիւրիայի հոկտեմբերի 20 թուոյն մէջ ձեր յօդուածը կարդացի , որով կու գտնէք կերպիւ մը բռնադատել զնա որ ձեր ունեցած կարծիքը ունենամ ի մասին Կանտարիայի գործոյն , երբ որ տեսայ թէ անոր վրայ որ ձեռք համամիտ չեղողները ձեռք և տկար աչք ունին կրնէք , կասկածը միտքս մտաւ , և սկսայ քիչ մը մտածել և խորհիլ :

Այստեղ , մտածելի թէ Կանտարիայի Հայոց և իրենց առաջնորդին մէջ պատահած ցաւալի իրաւութեանը վրայ որ եղած դատաւարութիւնը հրատարակուեցաւ ոչ լրագրաց միջոցաւ և ոչ ուրիշ կերպիւ : Կարծեալ ազգային աշխարհական

և օրագրութիւնները կը ծնան մանկն զմեզ այնպիսի մոլեգնութեամբ մը որ իւր իսկ չափազանցութեամբ տգիտութեան ծանրութեան ներքին կոչուցանայ : Գաղղիացի բոլոր ազգը սովորեցած մտածելու թէ իւր գաղանկներն հետ սխալեցաւ մը՝ ամենին հետեւորդ էր չէ : և զօրաբանակը կը սովորէր գուշակելու ապագային մէջ այն օրը : յորում ճոխ երկրի մը կապուտ կաղւապուտը պիտի վարձատրէ իւր քաջութիւնը և պիտի կշտցնէ հարստանալու համար ունեցած իւր անյագ տենչը :

«Սեպից կրնայ ծագիլ, կը հարցնենք հիմա, մեզի գէտեղած այս ամեն ցասումը և ատելութիւնը, ինչ գրգռութեան պատճառ տուած էմք, որ կարող ըլլայ բացատրելու այս անսովոր երեւոյթը, այսինքն ազգ մը որ տակաւին երէկ խաղաղութեան բարեբաւոյնի արուեստից անձնանէր, եղած էր, յանկարծ արօրը սրայ հետ կը փոխէ և հաստատուն ցոյցեր կուտայ այս սուրը մեր կարծիքը խոթելու համար ունեցած իւր ցանկութեանը : Եթէ անցնենք անգամ մը այս երկու տէրութեանց յարաբերութիւնները և տեսնենք թէ արդեօք մեր վարմունքին մէջ կրնանք երևան հանել այնպիսի գրգռութեան պատճառներ, որոնք կուտան ըլլան զփոթորիկը որ կը սպառնայ մեզ, և որուն տակաւ առ սակամօտենալուն անհնարին է մեզ անտարբեր հանդիսատես մնալ» :

Յիշեալ օրագիրը՝ զինի յառաջ բերելու իտալական խնդիրը, Սուէզի ջրանցքին գործը, և տէրութեան ժողովոյն գումարուելուն խնդիրը, Մեզից կառավարութեան վարմունքը կը ճատագոյնէ այս ամեն խնդիրներուն մէջ և կըսէ :

«Երբեք առանց ծանր մէջ մը ըլլալու այս երկու կառավարութեանց մէջ, և թէպէտ մեր կողմէն մեծ փափագ կը ցուցնենք բարեկամական կապակցութիւններ հաստատուն պահելու, այսու ամենայնիւ բաղմամբ պատրաստութեան ձախու մը մէջ կը գտնուիմք, որոնք թէ Մեզից և թէ Գաղղիան ծանր տուրքերու և պատերազմին չարեացը ներքէ կը ձգեն :

«Գաղղիացոց կայսրը միայն կարողութիւն ունի վախճան մը տալ իրաց այս օրինակ վիճակին : որ օրէ օր ևս առաւել կը մտնայ և կը պարտաւորէ զմեզ խնդրելու որ Գաղղիան աւելի յայտնի կերպիւ խմբենք իւր միտքը՝ փոխանակ պահպանելու զինքին գաղանկները, որուն անգամներէն մէկը կը սպառնա զինի միտքին գէտ յարձակելու համար, և միւսը կը սպառնա

ուղիւնի խնդիրը պաշտպանելու համար : Գաղղիացոց կայսրը կարողութիւն ունի արգելելու այս ամեն զինուորական պատրաստութիւնները և փարատելու այս ամեն կասկածները, և և թէ չենք, անոր լուր թեւեթ խիստ աղետալի հետեւութիւններ հանելը՝ ուղիւ տրամաբանութեան դէմ չէ ամենին» :

«Հաւասարի Բաբի լրագրոյն յօդուածը ի պատասխանի թայիլ օրագրութեան :

«Երբեք իջին հրատարակուած թայիլ օրագրոյն թիւը յօդուած մը կը պարունակէ ընդդէմ Գաղղիայ որ իւր ուրիշ ամեն յօդուածոցը կը ըմբռնէ, այն զանազանութեամբ միայն որ այս յօդուածոյն մէջ իւր ամբաստանութիւնները աւելի ուղղակի և աւելի բիրտ են : Եւրոպայի օրագիրը կը համարձակի այս բառերով զրուցել : «Մեր գրաւորները մեզի հետ պատերազմը մօտաւոր կը համարին : և անոնց զօրաբանակը կը յայտնայ թէ աւարառութիւնը այսպիսի հարուստ երկրի մը, որուն նման չկայ, պիտի վարձատրէ իւր քաջութիւնը և դո՛ւ պիտի ընէ հարստութեան համար ունեցած իւր անյագ տենչը» :

«Ինչ պատասխանելու է այսպիսի ստույգանց և այսպիսի լրագրութեանց : Մեր տեսաւ թայիլ օրագիրը որ Գաղղիայ զօրաբանակը յայտնեցաւ երբեք որեւիցէ երկրի մը աւարէն, և թէ իւր թշնամեաց կողմուտը իւր քաջութեանը վարձքը եղած ըլլայ : Եւրոպայի օրագիրն բանաւորութեան սովորութիւնները ունենայինք, շատ դիւրին էր մեզ քաջագէտ պատասխանելու տալ : քանզի բաւական պիտի ըլլար մեզ քիչ մը բազմատական պատմութիւն ընել : բայց չէմք ընել : Չեմք ուղեր խօսելու չնդհանրանի վերջին պատերազմին վրայօք, Չեմք ուղեր նաեւ յառաջ բերել Չինաստանի մէջ անցած անցքերը Գանդոնին առնուելէն ետեւ, այսինքն քանզի մը, յափշտակութիւնները գործ ի գործ դրին անգղիացի զինուորները ի մեծ զաւթացում և ի մեծ ցու մեր զինուորական ծովային պաշտօնատարաց և նաւատեսոց, որոնք չեն գիտեր : կրնէ ծանրաբարոյ պատմիչ մը, թէ Մեզն իրիտանիա ինչպէս կը հասկնայ պատերազմին օրէնքները՝ նկատմամբ Միտայի բարբարոսաց : Եւս օրինակ յիշատակութիւնները անպատեհ կերեկին մեզ, և եթէ թայիլն բիրտ թշնամանքները չըլլային, երբեք հասարակութեան միտքը պիտի չձգէինք այն անցքերը : բայց նոյնինքն յիշեալ օրագիրը ստիպեց զմեզ այս քանիմը խօսքը զրուցելու» :

բերել՝ բարեկամ, կրնաք սխալիլ բարեմտութիւն, ինչպէս սխալած էք, Եւրոպայ յօդուածոյն նպատակին վրայօք ձեր ըրած գաղաղութեանը մէջ :

«Սալ տրամաբանութիւն ըսի վերը : և կուզեմ քանի մը օրինակով ապացոյցանել :

«Եւրոպայի անցեալները Միջագիւղի աղջկանց գաղաղաման և թանգարանին վրայօք յօդուած մը հրատարակած էր որ շատերուն պատուոյն կը զուլէր : և թէ անոր մէջ սուտ կամ սխալ տեղեկութիւն մը գտնուէր նէ, աղբային աշխարհական կամ հոգեւոր կառավարութիւնը կը պարտաւորէր ազգ մը ընելու լրագրապետներուն և պահանջելու որ նոյն սխալը ուղղեն : ասի չեղաւ, ուրեմն Մեզն գրածը սխալ չէր :

«Եւրոպայի Բանաստեղծութիւն լրագրոյն հոկտեմբերի 5-17ին Պանտրմայի խառնութեան վրայօք հրատարակած յօդուածոյն գէտ բողոք մը և աղբ մը չեղաւ աղբային աշխարհական և հոգեւոր կառավարութեան կողմէն : ուրեմն Եւրոպայի գրածն ալ սխալ չէր :

«Եւրոպայի Բարապետան հոկտեմբերի 16 թուոյն մէջ հրատարակած յօդուածոյն գէտ, զոր դուք մօտէ, կասկածելի և մեղադրանաց արժանի կը համարէք, աղբային աշխարհական և հոգեւոր գերագոյն ժողովոյ կողմէն մինչեւ յայսօր ամենին բողոք մը և աղբարարութիւն մը չեղաւ, ուրեմն Եւրոպայի գրածն ալ ոչ մօտէ, ոչ կասկածելի և ոչ մեղադրանաց արժանի :

«Կրտսենք, յարգոյ բարեկամ, թէ ինչպէս յաջողութեամբ ձեր զենքը ձեզի գէտ կը գործածուի, և հարկ չկայ ուրիշ փաստեր փնտռելու : համոզելու համար զձեզ թէ մեծապէս կը

Ինտանէն հետեւեալ յօդուածը կը յուղարկէ մեզ ի հրատարակութիւն :

«Եւրոպայի Տոմարութեան ՀԱՄԱԿՐԻՈՒՆ Թայիլն վաճառ մը թէ պիտի համար :»

«Երբ որ վարդ մը կը քաղցմը, անոր փուշին վրէժաւորութեան փոխարէն աղաւ չէ մը կրնաք ըլլալ : երբ որ բարձր տեղ մը կը ըլլմը, մեր ամեն քայլափոխ առնելուն կը դառնի մը յաղթեալ թշնամ : ու մը մարմինը : Սուտի գրամանալու բան մը չկայ երբ որ կը տեսնենք թէ նախանձը վեհ սրտի բողբոլիքը առած է և վատ զրպարտիչը ճարտարամիտ անձանց ետեւ կիցայ :

Գիտնականը ընդ հանրապէս պակասաւոր կ'աւանդի : ինքզինքը յայտնելու և իւր կարողութիւնները ցուցունելու : Եւրոպայի գերեան և պատրաստութեանց մէջ կանցնելի : չհաւատաւոր մէկը կարող ըլլայ անոր ուսման սահմաններէ անդին անցնելի : և չնդհանրի որեւիցէ գործ եթէ տրամաբանութեամբ չապացուցուի : Ինչպէս թիւները, որոնք բարոյական իրաւան զգուշաւոր տեսութեան մը վրայ հիմնեալ են իրաւախօս չեն ըլլար բանութեան հետ : զկրքերը և նախապաշարմունքները ի գործ կը դնեն : Բանի անիկա գիտնականութեան ուրիշ բան չունի : Ինքը երևան կը հանէ ստիկ և կը զոտեղայն : բայց իւր ձեռքէն՝ աւելի համարձակ ձեռք մը պէտք է որ անոր վրայ կիկքը դնէ որ պէտք ընթացիկ դրամայ արժէքը ունենայ :

Ինչ անգամ կը պատահի որ մեծ ու գիտնական անձիւք ֆիզիկական և միանգամայն խմբական զրոյթիւնները մէկ տեղ ունենան, թէպէտ ևս յուզագործութիւնը շատ հարկաւոր է մեծ գործառնութեանց բարեկուտութիւնը ձեռք բերելու համար :

Ինտութեան այս երկու յաղթութիւնները չեն նաւոր կերպիւ արդիւնաւորեալ են թիւստ Հոլոքոսթէն, որ աշխարհիս մեծ բռնիքն է : և խնդակից կը ըլլաք իրեն ի մասին այս բարեբաղդ յաջողութեանը թէ մեր օգտիցը համար և թէ վստի օգտից բոլոր մարգկային սեպին : Եւրոպայի բնական գործունէութիւնը և իւր համարձակ փոյթը ի նպատակ ճշմարտութեան՝ հաճայն չըլլային բնութեան արտաքոյ կարգի ձգելը, որով հարկեց և կարգիւնաւորէ իւր : ծագին բռնաբար (զըրմըմ) առողջութեան և թէ այսպէս չըլլար, կրնաք, աշխարհս պիտի չկրնար ձեռք բերել անոր աշխատութեանց անոր գիւտին երկու մեծ բարիքը զոր այժմ վայելէ : Շատ տարակուսելի է, որ միայն Եւրոպայի

սխալը ձեր եղբայրացութեանը մէջ : Որովհետեւ նախադատութիւնի սխալէ, անկեղ ուղիւ հետեւութիւն մը չէ կրնաք հանել : Բանի արգային աշխարհական կամ հոգեւոր կառավարութիւնը սովորութիւն չունի երբեք աղբ ընել և պահանջելու լրագրապետներէն որ ուղղել իրենց սխալը, երբ որ սխալ կամ սուտ տեղեկութիւններ կը հրատարակեն : Սուտի այս բան գիտնական ինչպէս կրնաք, ձեր գրածին գերօրը մը և աղբ չըլլալու համար, վրայ բերէ թէ Սուտի չեղաւ : ուրեմն իմ գրածս սխալ չէ :

Երբեմն չափազանց պաշտպանութիւնը փոխանակ օգուտ ընելու, կասկած կը պատճառէ պաշտպանութեան գործոյն վրայօք : Եւ ահա այսպիսի չափազանց ջատագովութեամբ, հասարակութեան մէկ մասին միտքին մէջ երկբայութիւն ձգել ի մասին Պանտրմայի գործոյն, անխաւ կերպի մեղադրելով Եւրոպայ յօդուածը, այսինչ կը պարտաւորի իր պարզապէս Եւրոպայի գրածը հերքելու ինչ հետ, և եթէ ևս տիրաւոր կերպիւ հերքէր ի, դուք զօրաւոր կերպիւ թող հերքէք զայն ի պաշտպանութիւն աղբային պատուոյն և ճշմարտութեան : Բայց դուք, յարգոյ բարեկամ, այնպէս չըրէք, այլ Եւրոպայի Բանաստեղծութիւն լրագիրը մէկ կողմ ձգելով, փոխանակ ձեր մեղադրանաց նամակը անոր ուղղելու, որ նոյն թշնամական յօդուածը գրած էր, ուղեցիք Եւրոպայի գաղաղապարտի, որ լատուած աղբիւ է խիստ բարեմտութեամբ նոյն յօդուածը թարգմանեց, հրատարակեց և աղբին երեւելաց ուղղութեանը անոր վրայ հրաւիրեց, որպէսզի արժանաւոր պատասխան մը տրուի :

կամ հոգեւոր գերագոյն ժողովոյ կողմէն պաշտօնական տեղեկութիւն մը չհրատարակուեցաւ ի մասին անմեղութեան Պանտրմայի առաջնորդին : Խորհեցայ նաեւ թէ անանք կրնեն թէ յիշեալ եկեղեցականը՝ ուր որ առաջնորդութեան յուղարկուէր է այնտեղ գեթ աղբար կուր և խառնութիւն մը պատահէր է : Միտքս ինկաւ գարձեալ երկու Օմիւրանցոց պատմութիւնը, ըստորում կըսէք թէ Պանտրմայ գտնուող իմ քաղաքակցներէս կրնամ տեղեկութիւն առնուլ : Եւս զմիւրանցի հայերուն հետ շոգենաւուն մէջ տեսնուեցայ Կոստանդնուպոլսէն ի զմիւր վերադառնալուն : որոնք Պանտրմային կուգային : Եւս մէկը իրիտասարդ և միւսը ծերունազարդ անձ մըն էր : և իրարու մօտ աղբական : Իրիտասարդը կը պաշտպանէր և ծերունին կը քատաւ պարտէր Պանտրմայի առաջնորդը : Եւս մօտ ծեցի թէ դուք սլ ուրիշ հաստատուն փաստ մը չունիք յառաջ բերելու, այլ կըսէք թէ Սուտի և Մեզն չկայ յօդոյն վրայօք գրածները ճշմարիտ են, փաստիկ «աղբային լրագրաց մէջ սուտ կամ սխալ տեղեկութիւն մը գտնուէր նէ» աղբային աշխարհական կամ հոգեւոր կառավարութիւնը, իր պատիւը պահելու համար, աղբ մը ընելու կը պարտաւորէր լրագրապետներուն և պահանջելու որ իրենց սխալը ուղղեն : ասի չեղաւ : ուրեմն հայ լրագրաց գրածն ալ սխալ չէր : Խորհեցայ կրնամ թէ այսպիսի սխալ արտաբանութիւն մը և վերոյիշեալ պատճառները բաւական են համոզելու որեւիցէ բանաւոր և անկողմնասէր անձ մը թէ Պանտրմայի գործը աղբի քանիս լրագրոյն պէս պայծառ չէ, և թէ դուք սխալ

տանի մէջ գործածուելով այս դեղը, կարելի
ըլլար այսօր աշխարհի բոլոր ժողովուրդները
բժշկութիւնները որ երկրագնդոյ ամեն մասանց
ժամանակակից պատմութեան տարեգրութեանց
մէջ կարճանագրուին: Այսպէս որ Հոլոսէյ
բժիշկը միայն չէր որոշուի երեւել աղնուականաց
մէջ կրնար մեծ հարստութիւն մը գիշել. և
չառ հաւանական է որ յիշեալ տակաւածիւ հա
րուստ աղնուականները պիտի վարձատրեն զնա
աւելի առատաձեռնութեամբ քան հաղորատոր
արարածոց երախտագիտութիւնը, որոնք կը ծա
նայեն զՀոլոսէյ իրեն իրենց փրկիչը:

Մեծամեծ արգելքներ անոր սուղն ելան,
քանի որ առաջ երթալու համար քայլափոխ մը
կրնէր. սակայն երբոր իւր լսիկ գործանոցէն
գուրս ելաւ, ուր անցուցած էր իւր կենաց ան
գին տարիները գտնելու և պատրաստելու հա
մար իւր տիեզերական գեղը վստահ ամենայնցա
ւոյ, երբոր կրնէր իւր գործանոցէն գուրս ե
լալ դէմ յանդիման գտնուեցաւ բնաբանական
խմտախտութեանց, որոնք զօրացեալ էին շատ
գործերու գործածութենէ և հարկը հաղար մ
լորեալ և շահախնդիր բժիշկներէ:

Հոլոսէյ գիտէր թէ Հալապայ անունը պիտի
տրուէր իրեն այն անձինքներէն որոնք քիչ շատ
համբաւ ստացած են մարդկային ընկերութեան
մէջ, և որոց ամեն օրուան հոգը կախուած է ի
մշտնջենաւորութենէ մոլորութեան, զոր ինքը
երեւան հանած էր և որոշած էր իւր մտքին մէջ
որ խաղաղաձեռն և ջնջէ զայն բոլորովին: Ինչ
բարգաւաճ և գեղեցիկ լուսական այն ճանա
պարհը որ իւր աչաց անջն երեւցաւ, եթէ ու
ղեր կամօնին խօսք տալ ճշմարտութիւնը քննելու և
խորհանելու համար, և դարձեալ ինչ բազմա
թիւ գունդ նախանձոտ գայլոց իւր ետէն էն պ
ռաջին «Հալապայութիւն»-ը: Իսկ Հոլոսէյ
բժիշկը մէկ կողմ ձգելով ամեն անձնական խոր
հրդածութիւնները, թէպէտ և շատ աղկ ծանց
ցաւ իւր վրայ գալու վտանգները, և միայն
իւր բանականութեան լոյսը և իւր պարտաւոր
ութեան շարժառիթը իրեն առաջնորդ ունենա
լով, նետուեցաւ աշխարհի մէջ քարոզելու հա
մա իւր ամենակարող գիւտը երկրիս ամեն ժո
ղովոցը և տարածելու համար առողջութիւնը
և երկար կեանքը ուր որ միայն հիւսնդութիւն
էր և մահը կը տիրէին յառաջագոյն:

Արդարեւ նախընթաց թուոյն մէջ հրատարա
կեցինք Վաղդիսցոյ կայսեր առ լազաւորն

Արդ մեր մէջը պատահած այս վիճաբանու
թիւնը աղէկ իմանալու և արդար դատողութի
նը ընելու համար, հարկ կը համարվի բարեւոյ
հասարակութեան աչաց առջն գնի լըզուածը
որ հրատարակեցաւ: Արդարեւ 608 թուոյն մէջ
և ձեր պատասխանս այն էական մասը:

Ահաւորիկ իմ գրածս:

«Հետեւեալ յօդուածը, զոր յառաջ կը թու
նանք լրացնել իմ գրածս կը հրատարակէ իւր թուոյն
մէջ որ ի հ-17 ամսոյ, մասնաւոր նշանակու
թեան արժանի է, և որուն վրայ աղբիւն երեւե
ւաց ու շագրութիւնը կը հրատարակուի:

Նոյնքան կը կրօնական շարժման մը վրայօր
խօսեցանք, որ յայտնուեցաւ մօտ ժամանակ
ներս Ալեքանդրի և Պրուսիոյ մէջ, և ուր շատ
մարդիկ հռոմէական կրօնը ընդունեն են զոր
ցուցաւ: Ի՞նչ մասնաւոր նամակներ կ'իմա
նամք թէ Պանտմայի կողմը գտնուող չմիտքա
նալ Հայերը սրտեւ են Հռոմէոգրաւս ըլլալու
յետագայ պատճառաւ: Ի՞նչ Հայերը խնդրեն
են Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքէն, որ իրենց
առաջնորդը փոխէ. սակայն խնդիրին մերժուե
լով, ուրիշ ձառ չեն գտնիր խաղաղութիւնը երկնց հո
գեւոր հովիւին անկարգ կառավարութենէն ու
րուն զոհ կը ըլլային, բայց միայն Հռոմի կողմը
գաղափարով: Ի՞նչ այս կերպով Պրուսիոյ շրջակա
ները շատ միլիոն բնակիչ հռոմէոգրաւս եղան»:

«Յիշեալ լրագրոյն առաջին յօդուածոյն
մէջ ուրիշ զրոյցածները առանց քննութեան
ստանալու, որ ստուգութեան կարօտ են, տա
րակոյս չունինք թէ շատ միլիոն բնակիչ ըսելով
քննադատ կը լսուի»:

Ստորոշից գրած նամակը: Ստորոշ Ստորոշից
Թագաւորին կողմէն, այս գրութեան իւր պա
տասխան, նամակ մը հրատարակեցաւ իտալա
կան օրագրոյ մէջ, և թէպէտ այս նամակը չի
ծու և անհիմն կերեւի, այսու ամենայնիւ ար
ժան համարեցինք Թագութեան և հրատարա
կելու: Ի պատճառս հետաքրքրական իմաստիցը
զոր կը պարունակէ:

«Յամին 1830, կրնէ այս նամակը, աղագային
ժողով մը տուաւ զԹագաւորական Թագը ()
լեւանի դքսին, և բոլոր իւրաքան ընդունեցաւ
զՆախ-Սիւրի: Աղագային ժողով մը վճռեց զԹա
գաւորական փոխանորդութիւնը (բեժանս) իւր
պէլ խաղաղ-Ստորոշից մէջ և ընդունեցաւ
զՍտորոշից Կողմէն Թագութեան Ստորոշից: ()
րանձի ցեղը ժողով մը զրկուեցաւ Պէժիգայի
Թագաւորական գահէն և իւրաքան այս ամեն
եղանները հաստատուեց: Հառ ժամանակ չկայ,
Վանուբան իշխանութեանց մէջ ժողով մը
քննեց եւրոպական խորհրդակցութեան մէկ յօդ
ուածը, և իւրաքան դէմ չգրաւ այս քննմանը:

«Երկրպէս ժողովութեան կողմը բարձրացոյց
փառաւորագէտ զՋեր Վեհափառութիւնը ի
կայսերական գահէն: Ուրեմն, ի՞նչ միայն իտա
լացի ժողովութեան պիտի արգելուի, ինչո՞ւ վի
ճաբանութեան ներքեւ պիտի դուրս անոր իրաւ
ունքը զոր ունի զրկելու Թագաւորական ցեղ մը
իւր իշխանութենէն և անոր տեղ ուրիշ պէտա
թիւն մը հրատարակելու: Ինչո՞ւ իրաւունք պի
տի չունենայ փոխելու երկրներու գրութիւնը
որ թէպէտ և հաստատուած է զաշխարհութիւն
մը բայց Ջեր Վեհափառութիւնը խոսեց զայն
(Ստորոշից և Սիւրից) մէջ: Եթէ իտալացոյ
ընթացքը տպատմութեան մը ընթացքը
կը համարուի, և թէ քուէարկութեամբ եղած
անոնք որոշում անկաւոր են, յայնմամ պէտք է
նորէն կարգադրուի 1813ին իւրաքան:

«() Գոտտափառ տէր մը երկու կէտ և երկու
չափ չունիմք: Իրաւունք մի է և յաւիտեանա
կան և հիմնեալ չէ Թագաւորական ցեղերու
վրայ, որ անցաւոր են, կապականին և կը մարին,
այլ ժողովութեան վրայ որ յաւիտեանական է»:

Պէրլինէն կը գրեն:

Չինաստանի մէջ պատահելու գեղեցիկը և
յառաջագիմութիւնները ամեն կառավարութեց
ու շագրութիւնը զարթոյցին: քանզի կիմանալ
թէ ծովային գանձաւոր տէրութիւնները այսինքն
Իւրոսիան, Ասորիան, Սուրիան տէրութիւնը,

Ահաւորիկ ձեր պատասխանս
էական մասը:

«Ի՞նչ լրագրող Պանտմայի Հայոց խաղաղութիւնը
պատմող ըլլալու պատրուակով: Հայ եկեղեցա
կանի մը այսինքն իւրեւեռ արքեպիսկոպոսին և
հետեւեալ բոլոր Հայ եկեղեցականաց թշնա
մանք ընելու կ'ընէ, և Հայ եկեղեցական կը
բանոյ արժանի պատասխան մը տալու անոր:
Գուր արցաւելով կրօն, անոր ծանր թշնա
մանքնութեան ամենաթեթեւ պատասխան մը տա
լէն ետեւ թէպէտ և բարեմասութեամբ, սակայն
կոտորածին խօսքեր կ'ընէ կամ լու ևս ըսենք
այնպիսի մեծ կերպով կը գրէ մէկ երկու խօսք,
զոր շատ մարդիկ կրնան սլել այլ կերպով մեկնել,
ինչպէս որ կը մեկնեն կոր ալ:

«Պանտմայի առաջնորդին վրայօր յառաջին
վրջին խօսքերը գնեցուց ետեւ, երբոր կաւե
լընէք թէ «առանց քննութեան ստանալու ու
րիշ զրուցածները, որոնք ստուգութեան կարօտ
են», . . . ասով տեղի կուտայ շատերուն կասկա
ծելու թէ, յառաջին լրագրութեան մէջ ճշմար
տութիւն ալ գտած ըլլաք կամ գտնուած ըլլա
կըրոր ալ ամենին ստուգելու ստեղծելու կա
րօտութիւն չկայ, ու Պանտմայի գործը այսօր
արեգական լուսոյն պէս պայծառ կերպով, և
որուն միմիայն ծուռ և անկար աչք ունեցողները
կարող չեն նայելու:

«Ի՞նչն է մեկնանք բարեկամ, յառաջին
խօսքերը երբոր հրատարակուիս անձի մը պար
տուցն անփոյթ գանձակով թշնամական ուր
յօդուած մը մատուցած աստեւ, ասանց հա
սունք քննութեան գանձ կը հրատարակէ զոր

Տանիմարգը, Իորթուկարը, Ստորոշից և այլն
կը պատրաստուին երեսփոխաններ յուղարկել
յիշեալ երկիրը:

Արդէն Իւրոսիոյ երկու պատերազմական նա
ւեր Տանիկէն մեկնեցան և Միդիա հասան,
ուսկից ուղղակի Հնդկաստանի ծովը պիտի եր
թան: Քանի մը օրէ ետեւ, Արշակ անուն շոգե
շարժ գործէն ալ Սթրալսնտէն պիտի մեկնի
և Գլուխ բարեյուսոյ հրուանդանը պիտի երթայ
ուր պիտի գտնէ Իւրոսիոյ միւս նաւերը: Արշակ
շոգենաւով Իւրոսիոյ կառավարութեան կողմա
նէ արտօքայ կարգի գետնան մը պիտի երթայ,
որ Չինաստանի և Ղաթնի հետ գաշնադրութի
մը հաստատէ: Եթե անպէս յիշեալ կառավա
րութիւնը նոյն շոգենաւով յատուկ պաշտօնա
տարներ կը յուղարկէ որ քննեն Չինաստանի եր
կիրը թէ գիտութեանց և թէ վաճառականու
թեան նկատմամբ:

«Ինչո՞ւ պիտի չնայ մեր 10էն կը գրեն»:

«Քանի մը ժամանակէ հետեւ ճարտարութեան
վերաբերեալ մեծ գործերը կը զարգանան
Ռուսաստանի մէջ, այս օրերս խօսք կը լսուի քանի
մը նոր և հոգ ընկերութեանց համար, որ կաղ
մուտու վրայ են: Այս ընկերութիւններէն մէ
կը, որ արդէն կառավարութեան հաւանութիւն
ձեռք բերած է, միտք ունի երկրորդ ճանապարհ
մը ընելու, որ Ռուսիոյ մէջ և միջին Պարսկ
սահմանագիծը պիտի երթայ: Այս մեծ երկա
թուղին Ռուսիոյ մէկնելով գէպ ի (Հատ)
կոյ սահմանագիծները պիտի երթայ: Ետքը
պիտի վերադառնայ Վոլկաին և Սպանիա մօտ
գալով՝ այնտեղ պիտի վերջանայ: Յիշեալ ըն
կերութեան զբաղակցութիւնը 1000 միլիոն ֆրանք
պիտի ըլլայ: և հաշիւ կը ըլլայ թէ 4000 հազարա
մէթր ճամբու մը համար որ պիտի ընելի, 222,
000 ֆրանք պիտի երթայ առ իւրաքանչիւր հա
զարամէթր, վստահ ամենայն ծախսոյ առաջին
հաստատութեան:

«Ուրիշ ընկերութիւն մը ևս, որ ամերիկացի
հարուստ անձինքներէ բաղկացեալ է, հրաման
խնդրեց Ռուսոյ կառավարութենէն որ Ինգր
ուրիկ ճանապարհաց մէջ Վերիկացոց զոր
ութեան համաժառ, երկաթուղիներ ընելու տայ
կառք ձիով քաշելու գրութեամբ: Այս ըն
կերութեան զբաղակցութիւնը, որ արդէն պատ
րաստ է, 100 միլիոն ֆրանք կը հասնի:

«Ինչո՞ւ պիտի տուաւ տրական կացութիւնը
խիստ գեղադրութեան մէջ կը զարմուի և ստակը
շատ հազուագիւտ է»:

կըսեմ, կը պարտաւորելը անոր հրատարակածը
փոխանակ մօթ ու կասկածելի խօսքերով ջրե
լուցելու, կը պարտաւորելը բացարձակագէտ զան
քննութեան կամ բոլորովին մերժել անոր պակաս
թողածը գուր կատարելով, այն է ճշմարտապէս
որեւի քննութիւն մ'ընելով:

«Գանք հիմա ձեր ընկեր քննութեան: ասի
ալ ընելու և Պանտմայի գործը յառաջին պատ
մանք բոլորովին հակառակ եղած ըլլալու հա
կընալու համար, կարծեմ բաւական էր Ստորոշի
և Սիւրի-նոյն նիւթին վրայօր գրածներէն ու
շագրութեամբ կարգաւ: Եւր պիտի գտնելը
գործին բուն եղելութիւնը: ասանք բաւական
համազում մը կրնային տալ ձեզի, երբոր մատ
ծելը նախ թէ մենք յառաջին տեղի գիւրու
թեամբ կրնայինք հասկնալ Պանտմայից լե
ղան՝ երբ խուսէ խուսէ կուգային մեր վրայ:
և երկրորդ աս թէ աղագային լրագրոյ մը ըստ
կամ սխալ տեղեկութիւն մը գտնուէր նէ՝ աղ
գային աշխարհական կամ հոգեւոր կառավարու
թիւնը, իր պատիւը պահելու համար, աղ
ընելու կը պարտաւորէր լրագրագետներուն և
պահանջելու որ իրենց սխալը ուղղեն: ասի չէ
զու, ուրեմն հայ լրագրոյ գրածն ալ սխալ չէ:

«Իսկ եթէ այս երկու մտածութիւնները բա
ւական չեն կրնար ըլլալ ձեզ համար, կրնա
յիք լրագրութեան գրածն իսկ ստուգելու հա
մար, յաճախ Պանտմայի երթեմ եկող և մանաւոր
այս կուրսն ատեն շարունակ ի Պանտմայ գտնը
վող նոյն իսկ ձեր քաղաքակրթութեան հարց
փորձ ընել: որոնք միմիայն իրենց առաւելութիւն
համար հոն գացած անձինք ըլլալով՝ բոլորովին

Վրամական բարեկարգութեան խնդիրը՝ կառավարութեան յատուկ խնամքը և հոգատարութեանը ենթակայ եղած է ։ Երկհաստատեն թէ դաշնադրութիւն մը հաստատուած է՝ ի մէջ Բարձրագոյն Վրան և զլիսուոր սեղանաւորաց սոյրաբաղարիս, վսխճան մը տալու համար փոխանակութեանց և դրամաց գիներուն ելելէն։ Երեսի թէ օտմանեան կառավարութիւնը խոստացեր է բոլոր Թղթագրամները և ղէշէ՝ դրամաց մէկ մասը, որչափ ու կարելի է շուտով տալովն, վերջին փոխառութենէ մնացած ստակով ։ Եւ սեղանաւորները խոստացեր են ի նտանի վրայ եղած փոխանակութեանց զինք 110 ղէշի իջեցնել և հաստատուն պահել այս գինը ։ Եւ սեղանաւորաց՝ այս գործոյն պատճառաւ ընելու միտքը հատուցանելու համար, Բարձրագոյն Վուոր ութը միլիոն ղէշի չափ խոստացեր է, կրտն, միջարեւու ։

Լեթէ այս զրուցութեան երբ, հիմաւորք ըլլան և
 փ գործ գրութիւն, տարակայս չկայ թե գրամա-
 կան բարեկարգութիւնը պիտի հաստատուի :

—|| օտերս արտաքին գործոց տեսուչ փեմա-
փալլ (Ֆուատ փաշան ակաճակն մեծ յարգա-
նօք իւր հրաժեշտը մատոյց օգոստոսփառ) 11-
թանին ըբայց Լորին Վեհափառութիւնը չհա-
ճելով ընդունիլ անոր այս խնդիրը, հրաման ը-
րաւ որ շարունակէ իւր պաշտօնը, ուստի ար-
տաքին գործոց տեսչութիւնը 'ի գործ կըդբու-
միչտ փեմափալլ Ֆուատ փաշային խոհական և
արթուն հոգատարութեամբ :

—(Կարճագոյն Ղուռը չարունակ խորհրդակ
ցու թիւններ կըլլան նախագահութեամբ բարձր
ապառիւ Մեծ-Ապարդոսին :

— Լեզբիդ գեղարան լեւմտափայլ սըը Հէնրի
այլթըն Պիլլըլէր անցեալ շաբթու կոյսերու
կան պօլատոր երթալով՝ երկար ժամանակ տե-
տութիւն ըրաւ օգոստափսը Սուլթանին հետ :

— յոռառալ քը Վահանիկինիք շրջադ իրը կրժանու-
ցանէ Թէ օսմանեան կառավարու Թիւնը որոշեց
Լարճրադոյն Ղրան գործակալաց ամաականները
նու աղեցընէւ Լրայժմ հարուրին 20 պակաս
պիտի վճարուի բոլոր այն ամաականները , որոց
գու մարր ամիսը 5 համ 6 հազար զը շէն աւելի է :

Իսկ յայտնանէ նահանգաց քաղաքական կառավարութեան մէջ շատ պաշտօններ, որոնք անօգուտ և աւելորդ ծախսւց պատճառ էին. ջնջուեցան, կրէ յիշեալ օրադիրք :

— Եւ այն օրագրոյն նոյեմբերի 23 թուոյն մէջ
հետեւեալ յօդուածը կը կարդայ՝

“Նոյեալ շաբաթ օրը, Պէտղոսի Յուհայ

անտարբեր էին և անկողմնադաշու թ կենսային ձե-
ղի յայտնեւորն է արդարը և ուրն է յանցաւորը՝

Լուսնիկայ նամակս վերջապընէջու ժամանակը,
կը համառօտեմ անոր իմաստը՝ կրկնելով թէ իմ
միտքս Պանոբմայի խռովեալ երկու կուսակցու
թեանց մէկը պաշտպանել չէր և հիմա ալ չէ՝
իմ միտքս նոյն ցաւալի գործոյն վրայօք դատող
զուլթիւն մը ընել չէ, և չեմ կրնար արդարու,
թեամբ ընել, ըստորում հարկաւոր տեղեկույթ
թիւնները չունիմ. սակայն գժեանդու թեամբ
ազգային կռիւներք տեսեր եմ. հոգեւոր առաջ
նորդաց և իրենց ժողովրդոց մէջ պատահած
խռովութիւնները սովորաբար ինչպէս կը ծնանին
ինչպէս կը ծնանին և ինչպէս կը տարբորին, քիչ
շատ գիտեմ. Հասարակ ժողովուրդը այսպիսի
կռիւներու մէջ, թէ պէտեւ խումբ խումբ գա
լու ըլնա ինչպէս որ կըսէք, պարզապէս գործի
(ալաթ) մըն է. զոր երբեմն ազգին գլխաւորնե
րը կը գործածեն և երբեմն հոգեւոր առաջնորդ
ները: Կարճ խօսքով այս տեսակ խռովութե
վրայօք խղճի մտքը դատողութիւն մը ընել
խիստ դժուար է և արեգական լուսոյն օրինակ
գոր կուտաք, կարծեմ թէ անյարմար է:

Ողջունելով զսիրելի բարեկամդ իմ արժանա-
 ւոր մեծարանօք, մնամ

Յարգութեան ձերուս
խոնարհ ծառայ
Պ. Գ. Պ.

ժայր եկեղեցին փառաւորապէս տօնեց սուրբ
Մատուածանի Բնձայումն ՚ի տաճարն, որուն
անուամբ կառուցեալ է : Կոստանդնուպոլսյ
տիեզերական (Οικουμενικὸν) պատրիարքը՝ նը րին-
թին բոլոր անգամներովը, ներկայ քտնուեցաւ
հանգիսաւոր պատարագին որ ժատուցաւ : Եւ
կեղեցիէն ելելէ ետեւ, Նորին Սրբազնութիւնը
այցելութեան քնաց Յունաստանի գործակա-
տար քիր Ռանասին և քիր Պարոյցցիին, որ նոյն
դէտպանատան առաջին թարգմանն է : Այս այ-
ցելութեանց ժամանակը՝ սուրբ տինօթը ընկե-
լակից էր Նորին Սրբազնութեանը :

«Կատարիարքը՝ մշտընկերու թեամբ տուրք Սի-
նոթին, յետո այնտրիկ Կողզիոյ պաշտօնը գնաց
վսեմափալ դեպքանին այցելութիւն մը ընելու-
համար : Նորին Սրբազնութիւնը պարտեցաւ
մեծ որահը և գահակալ պաշտօնականն սրահը՝
ուր դրուած էր օգոստոսփառ Նաբոլէոն կայսեր
կենդանագիրը , որուն առջև աղօթք մը ըրաւ :
Մենացատիւ պատրիարքը՝ յայտնելով թէ կը
ցանկայ պորտիլտուրը լուստովիկոսի մատուռը,
հրաւիրուեցաւ ներս մտնելու ՚ի ձայն զանդա-
կաց , ուր ընդունուեցաւ իւր բարձր աստիճա-
նին վերաբերեալ ամեն կերպ մեծարանօք , Բիր
Պարոցցին ընկերակից էր Նորին Սրբազնութեան
մինչև ցլիերջն այս ամեն այցելութեանց» :

● 組 ♫ 組 ● 組 ♫ L M T P K P

Զմիռնիա, 27 Նոյեմբերի :

Ճաւալի է մեղ ծանու ցանեւ թէ Գիշերները
գողութեան գէպքեր յաճախ կրպատահին ա-
մեն թաղերը : Առանց յիշելու պատիի գողու-
թիւնները, որ Հայոց թաղերը ես կըլնան, անց-
եալ շաբթու մեծ ու զարմանալի գողութիւն
մը տեղի ունեցաւ Պալլըպալար ըսուած շուկային
մօտ, ուր վաճառականի մը մթերանոցը բանա-
լով, գողերը յանդգնեցան երկաթէ արկղը վեր-
ցնելու, ուր 70-80 հազար դր՝ շկայ եղեր :
Բաղաբիս ոստիկանութիւնը փութացաւ հա-
կաւոր եղած հետաքոտու թիւնները ընելու եւ
կրքարունակէ իւր ջանքը, բայց տակաւին այս
յանդունքն գողերու ու հետքը չգտնուեցան :

— Հայկազուն բժիշկ վեսմափայլ Պետտե—Պէյր,
որ ժամանակէ մը 'ի վերէն Եգիպտոս կը գտնուէր,
անցեալ շաբաթ օրը հասաւ Իզմիր, և երկու
շաբթի օրը շարունակեց իւր ճանապարհորդու
թիւնը Կոստանդնուպօլիս երթալու :

— Երահաստատ Հաշիկի ընկեր-
նակ կաշատի և կրպտորաստու-
րական ազգօգուտ գործերու ձեռք
այժմ կըլին մը Թէ Մանիսայի Հայոց
Թուրքերէնի դաստուռ վարժապետն
սականը ինքը կըլծարէ :

() իշխաւ ընկերութիւնը միտք ունէր աստիճանաբար զործութեան (տիւրկերլը) փորձիլ գործատուն մը հաստատուիւլ () ետրոպեան վարժարանին յետքով, որպէսզի չքաւոր ծնողաց մանկունքը այնչտեղ ձրիաբար սովորին այս շահաբեր արհեստը ։ Բայց թեթեաքջաբերութիւն մը՝ զոր ՚նկերութիւնը խնդրեց ազգային հոգաբարձունքէն մինչեւ ցայսօր ՚ի գործ չբռնելուլ՝ այս աղբօրեալ առաջարկութիւնը այնպէս ՚ի կախ կըմնայ ։

— Ո՛րտե՛ղ կը հրատարակէ թէ՛ Պանտրմայի Հայոց
խումբի թիւնը դադարե՛ր է , և սէրը ու միաբա-
նութիւնը հատառտուե՛ր է մէջերին . բայց
Ո՛րտե՛ղ կըսէ թէ սխալ կամ սուտ է Ո՛րտե՛րի
տուած լուրը , և կը յարէ թէ «Պանտրմայի խում-
բութիւնը դադրած չէ և օր օրի ալ մեծնալու
գլխի է» :

— Բաղաբիս Հաւատոյ տարածման (բրոքտիւնիս) դպրոցը, ուր 15ի չափ հայ պատանիներ ևս կրգտուին գիշերով ցորեկով, օր ըստ օրէն յառաջ երթալու վճայէ ։ յոս ուսումնարանի վերատեսուչ մօսիւ ։) Եւ ժընէ եկեղեցական ։ Կոստանդնուպօլիս ճանապարհորդութիւն մը ընելու պարտաւորուելով, յիշեալ դպրոցին վերատեսուց թիւ առայժմ հռչակաւոր մօսիւ ։) յօմէ ։ Պօրէ քահանային յանձնուած է ։ որ Լազարեան կրօնաւորոց առաքելական փոխանորդ է ՚ի Կոստանդնուպօլիս և ըստ երեւմանց ժամանակ մի իշխիր պիտի մնայ ։

UNIVERSITY LIBRARY

Զմեռանիս , 27 Նոյեմբերի •

Լճիկներ այս շաբթու 173 զո՛ւն վաճառեցա՛ն
 էֆենի և քիչ մը հանգարտութե մէջ կրգտնուի։
 Տարներ կուլուի և 8500 քուրճ զանազան տեսակ
 տորոն վաճառեցաւ 225—263ի կենդինար։ Լճիկ-
 ղիկ փալտմուտին գինը՝ 77—82 զո՛ւն է։ Թրե ստու-
 տեսակինը՝ 108—113, և այս գիններով բաւական
 ապրանք ծախուեցաւ։

Հոլլոս-էի Գիւմհապէրով :

Ինչո՞ւ համար հիւանդութիւնները ազիտալի
փաթման կուներան :

Պատմիկ փոխանակ անոնց պատճառաբար ուշադրութիւն մատուցանելու, անոնց արդիւնքը կըզնւենք. և փոխանակ ուղղափառ կ'անտից արտառել ջնջելու, ժիւղն հետեւութեանը հոգ կ'առաւ Նիմբ : Եղբարեայի կըշաշառից Ներգործութիւնը կատարելապէս այս դրութեան հակառակ կերպիւ կազմ : այսինքն մարմնոյն գաղտնի գործարարներէն և արեան շրջաբերութեանը կարտաքնն անտաբեր և փնտակար Նիւթերը, որոնք բոլորեւն ձեռք, չեմք, թուրուիքն և Չիդղեակն նուազուեմ կըպատահառեն : և այս կերպիւ հիւանդութեանց աղբիւրը ճնրկելով, անոնց հետեւութիւններն ալ աներեւոյթ կըլլան : Սոսկ խորական դեղերը ժամանակաւոր աղէկութիւն մը միայն կը պատահառեն հիւանդիկն, իսկ այս դեղան տեղը, ընդհակառակէն, յարմարաց տի կը ջնդեն զհիւանդութիւնը :

Վ ԽՈՒՄԱՆՈՂՅՈՒԹԻՒՆ Է

Վարդապետութիւնը սովորաբար յառաջ կրեցայ թլային անկարգութիւններէ, որոնք սրաջն գործընթացութիւնը կրկնապէս կենեւ մեր կենդանական բոլոր կարգը ամենը մէկտեղ կաւարեն։ Արդ՝ այս պատուական դժգոհատեբը թլային դրութիւնը (սխմեմ) կրկնահաստատանութեւ աւուրեալ ըլլայ, առողջութիւնը եւ միտքը կըզգայազնեան այնպիսի դէպքերու մէջ ուր միւս ամեն դէպքեր բան մը չեն կրնան ընել։

Ի ջրդի հիւանդութիւն և մաղձ :

Լեզդի (գառա ծիւր) հիւանդութիւնները և մաղձը շատ անգամ ամենասաստիկ ցաւեր կըլսատնաւեն : Ո՛րչափ անձին, արդեօք այս ցաւով վնասեալ ըլլալով, չեն գիտեր բժշկութեւ լու միջոցները, որոնք իրենց մօտը կըլսատնաւին : Եւժեն այս դե լիւանդութեւ . քանի իմ հասր անշնչա ըլլալին, ինչոյէս որ, նշա նակութեւ իւր արարողին ծանուցադիրն մէջ, շուտով պիտ աղատուէին իրենց ցաւերէն : Զիւանդութիւններէն շատերը որոց եւնակալ և մարդոյս մարմինը, կրնան քիչ ժամանակու մէջ ջննդիլ՝ այս դե լիւանդութեւ գործածելով : Ինչոյէս որ աղա ցուցուցաւ բազմաթիւ օրինակներով :

Վ. Դանդաուոր Ժամանակ ։

Եթէ կանայք հոգ չընեն ըստ Ժամանակին դարման տունը
այն թանձր և փնտտկար հիւծոյ բազմութեանը երբոր անոնց ըն-
ծողքը դադրած է ։ Իրեցի սաղմնութիւնը և կեանքը իսկ ա-
նձնցն կը բերէ կտառաւի իրեն հեղեղէ մը ։ Այս ամէն փառն
գտնոր ամալոյ հատապատնէ դարմանը Հալլանդի գեղահատան
են և այս դելիմտիով կանայք կրնան իրենց փառնաւոր Ժաման-
ակը (սփ քրիիիլ) սպահալուծեամբ անցնել և իրենց սառ-
նութիւնը վաշիլել ։ Այս դեղահատները օգտակար են նաև կանան-
վէրթերեւոյ տմեն հիւանդութեանց և իցողութեանց որ կը պա-
տահին կտառաբեայ Հատակն ռեք ։

Չ զաշտաւու թիւն և տկարամուտ թիւն ։
 Հաշարաւոր անձիքը զ'է կըլնան այս տեսակ սեւամարմնութեան
 (իբրքօմորի) , որ անոնց աչտոց տակ և հրէշի մը ձև կ'աւնու ,
 չնէ գիտելի իրենց ցաւերը լինելն ցնէրու հարկաւոր դարմանը , տ
 ինչ յայտարի դէպքերու մէջ Հաշտաւեյի դեղահաստերը շատ ան
 զ'ամ' միմ ներքորսնութիւններն ունենցոյ : Առտու շարունակ գո
 ծածու թիւնը այս պատուական դեղահաստիչ հարկաւոր դէպքեր
 թիւմը 'ի կրկնութեան , խիստ կըրժչիէ ամենամտոր զգացում
 որչափ և հնչեցած ըլլան : Աւելցնել ջրային դրու թիւնը տխրիւ
 կընտնդարտի և հնո տները դարձեալ իր առաջնութիւնը կըտանա
 Այս դեղահաստերը յատկապէս խիստ օգտակար են վա
 յետադպի հիւանդութեանց ։

Ընդհատման ջերմք (Ֆիկվեր էնթալպիան) : Հնչարդի
լուծիչին (ամօմ) : Մասնային ջերմք (Ֆիկվեր պիւնզ)
Խիմի (քմիք) : Ցաքը որոշակի : Թուլուծիչն է նուա
զուռն ուժոյ : Օհիկ (երանճրի) : Կանանց ամսական օրինա
ա կարգութիւնը : Ուսնացումն թիւին (նիկ բիւ) : Գլխացում
թիւին : Բորոքորումն : Դալուկ (սալ լըք) : Երկամանածու
թիւին : Տեղանսուծիւին (մայալը) : Ցօրացումն թի
(բիւմաթիւմ) : Մկկարգելութիւն : Վարանդի ցաւ : Բւ
կամ խիճ միգանդի : Բւոնդք (լիւմալ) : Կեղք (իւլալը)
Կաճն տեսակ որդերը (սողունային) : Ցփոք խոսան աստեղ

Այս գեղաճատերը, որ իշխուության գանձոր գանդիլին անհռահան վերափայտը Թեամբը, անոր ընդհանուր գործարան մէջ կըմախուկէ ի նշանոյ Արեւելի կողուած Թաղը Թին 244 հ հիւր խորք Միտակէն էին թաղը թին 80 : Իսկ ուրէն ե կ'երթնէ, իւր զօրմակարաց ավ կըրտախուն - այց ունենալէ հետեալներն են . Իզմիր Իգար է շինակէն ե մօտիւ բնութիւնը, որ Զարմաթի պղծական անուն գեղովաճառի բունութիւ տներն է . Կ , Գօլուն Ա-Սթանլի ե Զ . Տէրուստաս, Ազգապօրիւն Փ . Բէրրիկէն, Խանսիլ կողարարի , Բուս կողմէ Սթիէրովիչ, Սպլթա՝ է . Սիւիւր, Կուրբէշ Լիլիգա Կուստ

Խմբագիր-տեղ. լրագրոյց .

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐՄԱՆՏԵԱՆ